

A versenyképesség értelmezésének változása és a magyar versenyképesség javíthatóságának feltételei a változások tükrében

Csath Magdolna¹

ABSZTRAKT: A tanulmány célja, hogy bemutassa a versenyképesség értelmezésének szakirodalmi és gyakorlati változásait, rámutatva arra, hogy a célok és a módszerek tekintetében egyaránt különbséget kell tenni a vállalati és a nemzeti szintű versenyképesség között. Másrészről kiemeli azokat az új elemeket, amelyek a geopolitikai, a társadalmi és a környezeti változások miatt bekerültek a versenyképesség értelmezésébe, illetve korunkban, a technológiai változások miatt nagyobb hangsúlyt kapnak. A cikk – a teljesség igénye nélkül – idézi a legismertebb versenyképesség kutató szervezetek friss tanulmányainak főbb megállapításait, bemutatva a közöttük lévő értelmezési eltéréseket. Esetenként kitér a hazai teljesítményekkel kapcsolatos megállapításokra is. A cikknek nem volt célja a magyar versenyképesség saját kutatásokon alapuló átfogó elemzése, mivel a bemutatott MNB Versenyképességi Jelentést jó kutatási alapnak tartja a versenyképességi helyzet leírásához és egy nemzeti versenyképességi stratégia kidolgozásához. Kitér viszont néhány olyan további mutatóra, amelyeknek feltétlenül szerepelniük kellene egy nemzeti versenyképességi stratégiában. Úgy érvel, hogy a nemzeti versenyképesség javítás célja nem csupán a gazdasági eredmények javítása, például a GDP növelése kell, hogy legyen. A versenyképesség javítás központi kérdése csak a nemzeti vagyon valamennyi elemének együttes, harmonikus bővülése lehet. Ezért a magyar nemzeti versenyképességi stratégiában fejlődési célokat kell kitűzni azon vagyon elemekre, amelyek esetén a magyar versenyképességi eredmények gyengébbek. A cikk ezeket az összefoglalásban sorolja fel.

¹ Prof. Dr. Csath Magdolna, az MTA doktora, az NKE magántanára, csath.magdolna@uni-nke.hu

KULCSSZAVAK: nemzeti versenyképesség, nemzeti vagyon, fenntarthatóság, ellenállóképesség, humán tőke.

JEL-KÓDOK: D24, F63, I28, O3I, O34, Q0I

DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2024_3_1

„Nem a legerősebb éli túl a nagy változásokat, hanem az, aki okosan tud alkalmazkodni”

(Charles Darwin, 1809–1882)

Bevezetés

A versenyképesség hosszú ideje kutatott téma. Tartalmát általában aszerint írják le, hogy milyen egység versenyképességét vizsgálják. Kezdetben elsősorban a vállalkozások versenyképességének elemzése volt a középpontban. A vállalati versenyképesség értékelésével tankönyvek sokasága foglalkozik, és az egyetemeken is kiemelt tantárgyként tanítják. Gyakran kapcsolják össze a szerzők a versenyképességet és a vállalati stratégiát keresve a versenyelőnyépítés, a versenyelőnyök megszerzése sikeres módszereit. Kezdetben ezek inkább úgynevezett „kemény módszerek” voltak, mint például a beruházások nagysága, a költségoptimalizálás vagy a sikeres marketing. Később ez eltolódott az úgynevezett „puha módszerek” felé. Ilyenek a szervezeti kultúra, a szervezetfejlesztés, a motiváció, vagy az együttműködések építése. Idővel – a gazdasági globalizálódással – a helyi versenyképesség elemzés, kilépett a globális térbe, és egymás után születtek a globális piacon kiépíthető versenyképességi megoldásokat kínáló szakkönyvek. A vállalati versenyképesség elemzések szerint általában egy cég akkor tekinthető versenyképesnek, ha jó minőségű termékeket és szolgáltatásokat olyan versenyképes áron tud előállítani, amely mellett kielégítő hozamot ér el. A vállalati versenyképességi vizsgálatok alapirodalmának Porter könyvét szokták tekinteni. (Porter 1985)

Porter elemzéseiben hangsúlyozta, hogy a cégeknek a piaci sikerhez valamilyen területen erős versenyelőnyöket kell kialakítaniuk, ami nem lehet egyedül a költségcsökkentés, mert az könnyen utánozható. A vállalati versenyképesség kutatására egyetemi kutatóműhelyek is szerveződtek szerte a világban. Magyarországon 1999-ben alakult meg Chikán Attila vezetésével a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen a Versenyképesség Kutató Központ, amely 2004-ben indította el kérdőíves felmérésre és interjúkra támaszkodó versenyképességi vizsgálatait, amelyek első eredményeit 2006-ban – akkor már a Budapesti Corvinus Egyetemen – zárótanulmányban mutatták be. (Chikán, Czakó, Kazainé, 2006) A tanulmány a vállalati felmérések alapján már a nemzeti szintű versenyképességgel kapcsolatos következtetéseket is megfogalmazott. A nemzeti szintű gazdasági versenyképességet az adott gazdaságban működő vállalatok eredményei, teljesítménye és alkalmazkodóképessége alapján határozták meg.

A későbbiekben a vállalati és a nemzetgazdasági szintű versenyképességi elemzések egyre jobban összekapcsolódtak. Ez érzékelhető a két legismertebb verseny-

képesség kutatóintézet, az IMD² és a WEF³ elemzéseiben is. Tanulmányaik közép-pontjában annak vizsgálata áll, hogy mennyire képes egy ország olyan környezetet teremteni, amely hozzásegíti a cégeket versenyképességük erősítéséhez. A nemzeti szintű versenyképességre viszont nem fogalmaznak meg elemzési kritériumokat. Ezt szemlélteti az IMD Versenyképességi Központ igazgatója Arturo Bris közlése is. Könyvében (Bris 2021) azt hangsúlyozza, hogy a nemzeti versenyképességet aszerint kell értékelni, hogy az hogyan befolyásolja a cégek versenyképességét. Úgy érvel, hogy a mindenkori gazdaságpolitika, a monetáris és fiskális politika, a kormányzás hatékonysága és általában a közszféra működése jelentős hatással van arra, hogy mennyire lehetnek versenyképesek az adott országban működő cégek. Bris szerint ezért az országok versenyképességét is aszerint célszerű mérni, hogy milyen üzleti körülményeket teremtenek a vállalkozásoknak. Ennek a szemléletnek az érvényesülését láthatjuk például akkor is, amikor az IMD évente megjelenő versenyképességi tanulmányában versenyképességrontó tényezőnek tekinti, ha egy ország környezetvédelmi intézkedései korlátozzák a cégek működését. Pedig a nemzeti szintű versenyképesség szempontjából nyilvánvalóan fontosnak kellene tekinteni azt, hogy ne működhessenek olyan cégek az országban, amelyek szennyezik a környezetet, veszélyeztetve a lakosság egészségét. Az IMD először 1989-ben adott ki versenyképességi elemzést, azóta pedig minden évben megjelenik a tanulmánya, amely az utóbbi években 64 – 2024-ben pedig már 67 – ország versenyképességi rangsorát mutatja be négy versenyképességi területen, 256 mutató segítségével, amelyek értékét 164 esetén statisztikai adat és 92 estén kérdőíves felmérés alapján számítják. A Világ gazdasági Fórum 2004 és 2020 között évente adata ki versenyképességi tanulmányát, amelyben az országok versenyképességét egy összefoglaló mutató, a globális versenyképességi index alapján vizsgálta. A legutolsó átfogó elemzés 2020-ban jelent meg, és elsősorban a pandémiából való kilábalás eredményességét és a versenyképességgel való összefüggését mutatta be statisztikai adatok és kérdőíves felmérés segítségével 126 ország esetén. (Schwab, Zahidi, 2020)

A tanulmány a versenyképesség javíthatósága kapcsán elsősorban a humán tőke fejlesztésének és az innovációs ökoszisztémák kialakításának fontosságára figyelmeztet. Hangsúlyozza továbbá, hogy a versenyképesség szempontjából a jövőre való felkészültség, a fenntarthatóság és az ellenállóképesség erősítése is elengedhetetlen.

A tanulmánnyal kapcsolatban meg kell említeni, hogy a vizsgált mutatók többségéhez kérdőíves felmérés szolgáltatta az adatokat. A felmérések viszont nagyon kis mintán készültek. Például a magyar mintavétel, amely 2019-ben és 2020-ban történt, összesen 85, illetve 86 online felmérést foglalt magában. A WEF elemzései is elsősorban a vállalkozói környezet vállalatok általi észlelésére támaszkodva értékelik a nemzeti versenyképességet. A WEF továbbá eltérő versenyképességi stratégiát javasolja a fejlett és a kevésbé fejlett országoknak, ami szerint a fejlett országoknak célszerű innovációval, tudással versenyezniük. A kevésbé fejletteknek pedig azt tanácsolja,

2 IMD International Institute for Management Development, Lausanne, Svájc

3 WEF: World Economic Forum, Világ gazdasági Fórum

hogy inkább a költségek leszorításával, például alacsony bérekkel versenyezzenek. Az elemzések során azt vizsgálja, hogy hogyan teljesítenek az egyes országok ezen javasolt versenyképességi stratégiák szempontjából. Ezzel a közelítéssel kapcsolatban más szerzők arra figyelmeztetnek, hogy a költségcsökkentésre, a társadalmi juttatások lefaragására építő versenyképesség hosszabb távon fejlődési csapdába vezethet. Milberg és Houston (1999) kutatásai során azt találta, hogy bár az alacsony bérekkel versenyzés rövidtávon előnyös lehet a cégeknek, viszont gátolja az innovációt és a termelékenység javítását, ami viszont rontja a nemzeti szintű versenyképességet. Ezt az Eurostat elemzései is alátámasztják. A legfrissebb, 2021 évi adatok szerint például Magyarországon a gazdaságban jelentős súlyt képviselő feldolgozóiparban az egy munkavállalóra jutó hozzáadott értékkel mért termelékenység 2021-ben 39,8 ezer euro volt, ami a V4-ek között, Lengyelország után a második legalacsonyabb érték, és az osztrák értéknek csupán 40 százaléka. Ha ezt a mutatót korrigáljuk a bérköltséggel, vagyis azt vizsgáljuk, hogy az egy munkavállalóra jutó összes bérköltségnek hány százaléka az egy munkavállaló által előállított hozzáadott érték⁴, akkor 201 százalékot kapunk eredményül, ami a V4-ek között, Szlovákia után, a második legmagasabb érték, és 38 százalékkal magasabb az osztrák értéknél. Vagyis bár a hozzáadott értékkel mért termelékenység alacsony, de az nagyon alacsony bérköltséggel jár együtt. (Eurostat 2024. március 22.)

Malecki ehhez kapcsolódva úgy fogalmaz, hogy az alacsony költségekkel való versenyzés rossz fejlődési út választás, mivel hosszabb távon erőforrásokat von el a szerkezeti modernizációtól, és így lassítja a fejlődést. (Malecki, 2007) A céges és a nemzeti szintű versenyképesség összekapcsolódása, esetenként összekeveredése a versenyképesség elemzésekben nehezíti a tisztánlátást, hiszen nem teszi egyértelművé, hogy valójában mi az alapvető különbség a cégek és a nemzetek versenyképessége között. Éppen ezért világossá kell tennünk, hogy mások a versenyképesség céljai és eszközei a különböző szervezetek esetén, bár az is nyilvánvaló, hogy ezek nem teljesen függetlenek egymástól. A nemzeti szintű versenyképesség sajátosságait Magyarországon az elsők között Szentes Tamás kutatócsoportja elemezte. (Szentes 2005, 2006) A két-kötetes tanulmány összekapcsolja a versenyképességet a fejlődési út választással, és mindezt belehelyezi a globalizációs folyamatok által befolyásolt nemzetközi környezetbe. Így fogalmaz: miben, milyen területeken és vonatkozásokban is versenyeznek egymással az egyes országok? A fejlődés menetében, egymáshoz viszonyított ütemében. (Nem szó szerinti idézet.) Már a fenntarthatóság fontosságát is felveti, és vizsgálja a régiók versenyképességének kérdéseit is. A nemzetközi szakirodalomban is megjelentek a nemzeti versenyképességet elemző szakkönyvek. Az egyik legnagyobb hatású Acemoglu és Robinson 2012-ben megjelent könyve, amely a nemzetek sikerének és bukásának okait 15 éves kutatómunkára támaszkodva keresi. (Acemoglu, Robinson 2012) A szerzőpáros jelentős hangsúlyt fektet a politikai vezetés és az általuk létrehozott intézményrendszer minőségére a nemzeti versenyképesség alakításában. Az erős versenyképességet, más mutatók mellett, az életszínvonallal is mérik. Érveik szerint

4 wage adjusted labour productivity

az az ország, amely nem képes nemzetközi szinten is versenyképes életszínvonalat biztosítani a polgárainak, az nem is lehet versenyképes. Ehhez pedig olyan vezetésre és intézményrendszerre van szükség, amely nem kivon értéket az ország teljesítményéből, hanem működésével helyben maradó értéket teremt.

Viator hasonlóan fogalmaz: véleménye szerint a nemzetek versenyképességének valódi értelme a nemzeti fejlődés. (Viator, 2007) A szerző ennek kapcsán különösen fontosnak tartja a gazdasági szerkezet olyan alakítását, amely hosszabb távon is dinamikus fejlődési pályára állítja az országot. Arra mutat rá, hogy ehhez szükség van egy jól megfogalmazott versenyképességi stratégiára, amelyben központi szerepet játszik az erőforrások, különösen a humán vagyron hatékony hasznosítása, az ország versenyelőnyeinek folyamatos erősítése és a gyengeségének kiküszöbölése. Nem elég azonban a stratégia, hanem szükség van a megvalósítást hatékonyan irányító intézményrendszerre is. Végül rámutat arra, hogy a sikerhez szükség van társadalmi részvételre is. Végül idézzük még az MNB egyik kiadványát, amely a versenyképesség és a növekedés összefüggéseit, valamint Magyarországnak a fejlett országhoz való versenyképességi felzárkózásának lehetőségeit elemezte. (Palotai, Virág 2016) A kiadvány rámutat azon területekre, amelyek a legfontosabbak egy sikeres felzárkózáshoz. Az egyik legfontosabbnak a humán tőkét tekinti, másodikként pedig az Acemoglu, Robinson szerzőpáros által is hangsúlyozott intézményrendszert említi. A kiadvány javasolja egy Versenyképességi Tanács életre hívását azzal a céllal, hogy a versenyképesség javítással kapcsolatos állami, céges és társadalmi feladatokat összehangolja. Ez a tanács – Nemzeti Versenyképességi Tanács névvel – 2016 októberében meg is alakult, és 2022 elején a kormány átalakításkor szűnt meg.⁵ Munkáját elsősorban az üzleti környezetnek a cégek érdekei szerinti alakítása jellemezte. Eredményeinek részletes bemutatása megtalálható a Versenyképességi mozaik című kiadványban. (Csath, 2021) A versenyképesség fogalmának változásával kapcsolatban még sok szerzőt idézhetnénk. A cél azonban az volt, hogy arra világítsunk rá, hogy nincs minden szervezetre egységesen alkalmazható versenyképességi közelítés. Más célokkal kell egy cégnek és egy nemzetnek versenyképességi stratégiát választania. Kitérhettünk volna a városok, régiók versenyképességére is, de a cikk – a versenyképesség tartalmi gazdagodásának rövid ismertetésén kívül – elsősorban a nemzeti versenyképesség jellemzőivel, és az új, korunkban különösen fontossá váló jegyeivel kíván részletesebben foglalkozni.

A nemzeti versenyképesség megfogalmazásának és mérésének új szempontjai

A nemzeti szintű versenyképesség értelmezésének és mérésének új szempontjai a környezeti változások kapcsán váltak hangsúlyozottabbá. A pandémia, a megugrott infláció és a gazdasági válságtünetek elsősorban a gazdasági-társadalmi ellenállóké-

5 A cikk szerzője megalakulásától megszűnéséig tagja volt a Nemzeti Versenyképességi Tanácsnak.

pesség fontosságára ébresztették rá az országokat. A globális felmelegedés jelei, az energiaproblémák, a fenntarthatóságot, a körforgásos gazdaságra való átállást helyezték a gondolkodás középpontjába. A geopolitikai átrendeződés okozta bizonytalanság a jövőre való felkészültség fontosságára irányította a figyelmet. A gyors technológiai változások pedig arra ébresztették rá az elemzőket, hogy a digitalizáció, amellett, hogy a munkaerőhiány enyhítésére kínálhat megoldást, hozzájárulhat a termelékenység növeléséhez, az innováción keresztül pedig a gazdasági szerkezet hozzáadott értéktermelő képességének növeléséhez, ami egyben a jövőre való felkészültséget is erősíti. A változások sikerességének legfontosabb feltétele pedig továbbra is a minőségi humán tőke rendelkezésre állása, megszerzhetősége és megtarthatósága. Beruházási közelítésben ez azt jelenti, hogy a befektetéseken belül növelni kell a tudásberuházások arányát. A legfrissebb szakirodalom már ezekre az új feltételekre hívja fel a figyelmet. Az ellenállóképesség fontosságára utal Berkes (2023), amikor úgy fogalmaz, hogy a kiszámíthatatlan és egymást erősítő társadalmi, gazdasági és ökológiai változások, az előre nem látható zavarok, sokkok, gyors válaszokat igényelnek, amire csak erős ellenállóképességgel rendelkező szervezetek képesek. A szerző egy nemzet ellenállóképességét olyan, az előre nem látható helyzetekkel, bonyolult, komplex rendszerek értelmezésével kapcsolatos képességekként definiálja, amelyek lehetővé teszik a változásokhoz való gyors és sikeres alkalmazkodást. Ezen képességek kifejlesztéséhez pedig fontos az állandó és kritikus elemzés és a folyamatos tanulás. A fenntarthatóság fontosságát a versenyképesség megőrzésében részletesen elemzi egy MNB kiadvány. (MNB, 2019) A kötet vizsgálja a zöld gazdaság, a zöld finanszírozás és általában a zöld növekedés feltételrendszerét, de a digitalizáció elterjedésének fontosságára is kitér.

Az úgynevezett nem-megfogható⁶, a magyar szakirodalomban „okos beruházás” elnevezéssel elterjedt ráfordítások fontosságát egy világhírűvé vált könyv bizonyítja. Haskel és Westlake úgy érvel, hogy a gazdaságot nem az épület- és a gépi beruházások, hanem az innovációk, a kreativitás, a vállalkozószellem és a tudás tudja mozgásba hozni, és ezekre a jellemzőkre van szükség a változásokhoz való sikeres alkalmazkodáshoz is. (Haskel, Westlake 2018)

A szerzők nem-megfogható beruházáson a képzési, innovációs, digitalizációs és nemzeti-vezetési szintet emelő beruházásokat értik. Szerintük a sikeresség, a versenyképesség-javítás feltétele egyre inkább az ezen területekre szánt ráfordítások függvénye lesz. A versenyképesség új elemeit vizsgálta egy kutatás 2017–2018-ban⁷ a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen is. A kutatás a gazdasági szerkezetváltoztatás, az innováció, a zöld versenyképesség, a digitalizáció és robotizáció és a tudás szerepének versenyképességre gyakorolt hatásait értékelte nemzetközi összehasonlításban, és bemutatta az új mérési rendszerek jellemzőit is. A következtetések levonását vállalati interjúk és kérdőíves felmérések támasztották alá. (Csath 2019, 2020a, 2020b)

6 intangible

7 A kutatás címe: Versenyképesség javítás állami eszközrendszere, különös tekintettel a kormányzati képességeknél a versenyképesség puha tényezőire gyakorolt hatásaira.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a versenyképesség javítás új hívószavai a fenntarthatóság, az ellenállóképesség, a tudásberuházások, a digitalizáció, az innováció és a tudás. A későbbiekben látni fogjuk, hogy ezek lesznek a jövőre való felkészültség építőelemei is. A következő pontban néhány olyan elemzést ismertetünk, amelyekben a nemzeti versenyképesség felsorolt elemei hangsúlyos szerepet játszanak.

Az új irányok megjelenése a friss nemzetközi versenyképességi elemzésekben

A továbbiakban röviden bemutatjuk, hogy a versenyképesség mely új elemeit helyezi vizsgálatai középpontjába néhány friss versenyképességelemzés és idézzük néhány kiválasztott ország eredményeit is.

Az EU versenyképességi tanulmánya

Az EU 2024 februárjában megjelent 27 oldalas összefoglaló versenyképességi tanulmánya (EC 2024) a fenntartható versenyképesség európai eredményeit mutatja be kilenc meghatározó elem mentén. Ezek: a működő egységes piac, a magántőke elérhetősége, az állami infrastruktúra fejlesztés, a kutatás-fejlesztés és innováció, a hatékony energiahasználat, a digitalizáció, az oktatás- és képességfejlesztés, a körforgásosság és a kereskedelem szabadsága. Az ezen területeken elért eredményeket 19 úgynevezett kulcsteljesítmény mutatóval (key performance indicator) méri. Például a kutatás-fejlesztés és innováció területen az összes – állami és magán – GDP arányos K+F ráfordítást, valamint az egymillió lakosra jutó szabadalmi bejelentések számát vizsgálja, az energiahatékonyságnál a megújuló energiaforrásokból előállított energia arányát méri, a körforgásosság esetén pedig egyetlen értéket, a körforgásba kerülő anyagok arányát értékeli. Az oktatás és képzés fontosságát mutatja, hogy az ezen területen elért eredményeket négy mutató is értékeli. Ezek között találjuk például a felnőttképzésben résztvevők arányát a munkaképes lakosságon belül, és az infokommunikációs foglalkoztatottság arányát a teljes foglalkoztatottságban. A tanulmány úgy fogalmaz, hogy a versenyképesség legfontosabb meghatározó tényezője a felkészült szakember, illetve a jó szakemberek megtartásának és bevonásának képessége.

Érdekes mutatóként szerepel az EU exportjának aránya a világkereskedelemben. Ez módszertanilag azért furcsa, mert ez a mutató nem versenyképességi feltételnek, sokkal inkább a versenyképesség eredményét mérő mutatónak tekinthető. Ráadásul az EU erre a mutatóra romló teljesítményt mutat. Még 2022-ben az EU gazdasága adta a világ teljes exportjának 18,9 százalékát, ez az érték 2015-re 15,6 százalékra csökkent, 2023-ra pedig tovább zsugorodott 14,8 százalékra. (Statista 2024) Az EU tanulmány nem készít összefoglaló értékelést, nem alkalmaz olyan kompozit mutatót, amelynek segítségével a vizsgált 9 területen elért eredmények alapján a tagországok rangsorba állíthatók lennének. Valójában inkább az EU egészének versenyképességi helyzetét mutatja be a vizsgált területeken, illetve hasonlítja az USA és Kína eredményeihez.

Országgrangsort is egyedül a körforgásos gazdaság egyik mutatójára, a „körforgásos anyagfelhasználásra”, vagyis arra ad, hogy az összes anyagfelhasználásból hány százalék az újból felhasznált anyag. E tekintetben 2022-ben Magyarország a 13. helyen áll. Megelőz bennünket Csehország (9. hely), Szlovákia (11. hely) és Lengyelország (12. hely) egyaránt. Ausztria pedig a hetedik helyen van. Ennek a tanulmánynak a melléklete, az úgynevezett munkadokumentum, már több részletet is tartalmaz. (EC 2024a) De ez a 81 oldalas munkaanyag is csak néhány kulcsteljesítmény mutatóra ad meg országgrangsort, és a használt adatok esetenként nagyon régiiek. A tanulmányt inkább tekinthetjük bizottsági helyzetelemző és célmeghatározó anyagnak, mint részletes versenyképesség elemzésnek. Viszont az EU vezetést foglalkoztató legfontosabb, elsősorban a zöld átálláshoz és a digitalizációhoz kapcsolódó központi célokat kiemeli az anyag, amellel érvelve, hogy az ezen területeken elért eredmények járulnak majd legjobban hozzá az EU versenyképességének javításához. A fenntarthatóság és a körforgásosság fontossága az EBRD értékrendjében is megjelenik.⁸

EBRD Fenntarthatósági Tanulmány 2023

A 2024 májusában megjelent 57 oldalas tanulmány az EBRD beruházási érdeklőségi körébe tartozó feltörekvő országok esetén hangsúlyozza, hogy az ellenállóképesség és ezen keresztül a versenyképesség javításhoz a zöldgazdaság szerepének növelésére, az energia- és általában az erőforráshatékonyság javítására, a körforgásos gazdaságra való áttérésre, valamint ezekhez kapcsolódó innovációkra van szükség. Ezt a hitelezési gyakorlatban is figyelembe veszik. A tanulmány így fogalmaz: az EBRD feladata, hogy támogassa a partnerországokat a fenntartható piacgazdaság megvalósítása felé vezető úton, amelynek során különösen fontos szempontok az ellenállóképesség, a hatékony kormányzás, a zöld átállás és a versenyképesség (nem szó szerinti idézet). (EBRD 2024)

A Világgazdasági Fórum 2020 után már nem adott ki részletes versenyképességi elemzéseket. Legújabb kutatási tanulmánya már kimondottan a fenntarthatóság és az ellenállóképesség szempontjából vizsgálódik. További területként a befogadóképességet és az innovativitást elemzi.

A Világgazdasági Fórum növekedési tanulmánya 2024

A 291 oldalas tanulmány (WEF 2024) szerint a növekedés feltétele a versenyképesség javítása, amit leginkább az innovativitás, a fenntarthatóság, az ellenállóképesség és a befogadóképesség (inclusiveness) támogat. A tanulmány 107 országot elemez, a 4 fő területen összesen 84 mutató segítségével. A mutatóknál nem alkalmaz súlyozást.

8 EBRD: European Bank for Reconstruction and Development. (Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank). Az EBRD részvényesei között jelenleg 69 ország, az EU és az Európai Beruházási Bank szerepel.

Általános helyezést nem készít, de pontszámok segítségével bemutatja az egyes területeken elért pozíciókat. A legjobb érték a 100. Ez a kutatás is elsősorban kérdőíves felmérésekre támaszkodik, de figyelembe veszi más kutatások eredményeit is. Például a korrupciós értékeket a Transparency International számításai alapján közli. Nézzünk néhány adatot! Hasonlítsuk össze a három vizsgált V4-es ország⁹, továbbá Ausztria és Dánia esetén a 4 területen elért pontszámokat. Dánia szerepeltetését az indokolja, hogy a kiváló versenyképességi pozícióját éppen az erős nemzeti szintű innovációs pozíciójának és a jó fenntarthatósági adatainak köszönheti.

1. táblázat. WEF versenyképességi pontszámok

Terület \ Ország	Innovativitás	Fenntarthatóság	Ellenállóképesség	Befogadó-képesség
Magyarország	49,44	51,62	57,96	66,10
Csehország	56,98	49,46	57,97	71,82
Lengyelország	49,15	50,66	56,96	64,70
Ausztria	66,27	51,88	68,79	73,70
Dánia	73,40	54,72	68,51	77,64

Forrás: WEF 2024

A táblázatban elsősorban az innovativitás területén látunk jelentősebb különbségeket. A közel egyforma lengyel és magyar pontszám a legalacsonyabb, a dán a legmagasabb. Fenntarthatóság és befogadó-képesség tekintetében a dán, ellenállóképesség tekintetében – a dánnál nem sokkal magasabb értékkel – Ausztria vezet.

Magyarország például a humán tőke, a tehetségek rendelkezésre állása, a digitalizáció, a megújuló energia fogyasztás aránya, a megújuló energiába történő beruházások, a zöld szabadalmak száma, a társadalom környezeti érzékenysége, a felnőttképzésben résztvevők aránya mutatókra ért el nagyon gyenge teljesítményt. Ezért a versenyképesség javításához ezeken a területeken célszerű javítási megoldásokat keresni. Meg kell említeni, hogy a WEF túl sok mutatót használ, amelyek fontossága a versenyképesség szempontjából nagyon eltérő. Viszont nem alkalmaz súlyozást ennek kiküszöbölésére. Ezért a 4 területre számolt kompozit érték helyett inkább az egyes mutatókra elért pozíciókból célszerű kiindulni a versenyképesség javítási stratégiák kidolgozásánál. Részben a korábbi elemzésekhez hasonló szempontokat hangsúlyoz a versenyképesség megítélésénél az Európai Beruházási Bank (EIB). Új szempontként említi viszont a termelékenységet és a vállalkozószellemű kiscégek jelenlétét a gazdaságban.

9 Szlovákia adatai nem szerepelnek a kutatásban

Az EIB Beruházási tanulmánya, 2023/2024

Az Európai Beruházási Bank friss elemzése (EIB 2024) a versenyképesség javítása szempontjából a termelékenység növelését, az innováció bátorítását, a képzést és továbbképzést, az új, dinamikus kiscégek helyzetbe hozását, valamint a digitális és zöld átállást tartja a legfontosabbnak. A 246 oldalas tanulmány az ezen területeken elért eredményeket elemzi. Az elemzést egy, 12 030 cégnél végzett – külön kötetben elérhető – kérdőíves felmérés támogatja. (EIB 2023) Néhány figyelemre érdemes gondolat a 46 oldalas vállalati felmérésből:

- ▶ az EU-s cégek lemaradásban vannak innováció tekintetében az amerikai cégekhez képest,
- ▶ az EU-s cégek lemaradásában vannak az amerikaiak mögött a mesterséges intelligencia alkalmazása tekintetében,
- ▶ drágább az EU-s cégek számára a beruházások finanszírozása.
- ▶ Néhány fontos összehasonlító adat:
- ▶ 2023-ban az összes beruházásból a magyar cégek fordították a legtöbbet épületekre, gép- és berendezés beszerzésre, és a jövőbeli prioritásaik is ugyanezek,
- ▶ a magyar cégek fordították a teljes beruházási ráfordításból az egyik legkevesebbet tudásberuházásokra (K + F-re, a munkavállalók képzésére, szoftverre és szervezet/üzleti folyamat korszerűsítésre),
- ▶ a magyar cégek érzékelik a legkevesebbé a zöld átállásban rejlő lehetőségeket,
- ▶ Magyarországon a vizsgált cégek több, mint 60 százaléka nem végzett semmilyen innovációt a vizsgált évben (a 8. legmagasabb arány az EU-ban).
- ▶ a fejlett digitális technológiákat alkalmazó cégek aránya Magyarországon az EU-ban a legalacsonyabb,
- ▶ Magyarország élen áll (Horvátország után a második) a teljes beruházási összegben belüli állami támogatási arány tekintetében.

Ezzel kapcsolatban a beruházási tanulmány (EIB 2024) figyelmeztet: a magas állami támogatási arány gyengítheti a cégek saját tőkéből való beruházási kedvét és csökkentheti a beruházások hatékonyságát.

Az adatokkal kapcsolatban az elemzés még a következő fontos megállapításokat teszi:

- ▶ A versenyképesség javításához nem elegendő az épület és gépi beruházások magas aránya. Célzottan az új termék/új szolgáltatás létrehozását, azaz az innovációt ösztönző beruházásokra van szükség. Az innovációhoz viszont több tudásberuházásra is szükség van.
- ▶ Az innovációs lehetőségeket támogatja a digitalizáció. Az alacsony digitalizáltsági szint általában alacsonyabb innovativással jár együtt.
- ▶ Az erősebb digitalizáltsági szint segíti a magasabb termelékenységi szint elérését.
- ▶ A zöld gazdaságban aktívabb cégek innovatívabbak,
- ▶ A céges beruházások állami támogatásánál szigorú hatékonysági követelményeket kell támasztani.

Az EIB Beruházási Tanulmánya elsősorban az állami és céges beruházásokból és az ezekkel elérhető szerkezetváltozási eredményekből kiindulva vizsgálja a nemzeti szintű versenyképesség javítás lehetőségeit. Más tanulmányok viszont erőteljesebben hangsúlyozzák a tudás fontosságát.

A humán vagyon¹⁰, mint versenyképességi tényező: az INSEAD és az IMD tanulmánya

Általános vélemény az is, hogy a jövőben a versenyképességi eltéréseket a humán vagyon mennyisége és minősége fogja meghatározni. Ez azt jelenti, hogy a versenyképességüket növelni akaró országoknak be kell ruházniuk a tudásszint emelésébe, meg kell őrizniük a meglévő humán vagyont és új, friss tehetségeket is be kell vonzaniuk. Ezzel kapcsolatos vizsgálatokat az INSEAD¹¹ és az IMD végez. Az INSEAD legutóbbi jelentését 2023-ban adta ki.

Globális tehetség versenyképesség index. INSEAD 2023

A 314 oldalas tanulmány (Lanvin, Monteiro, 2023) 134 országot elemez, amelyek a világ GDP-jének 97 százalékát állítják elő, és a világ lakosságának 94 százalékát teszik ki. A tanulmány 14 „input” és 6 „output” területen vizsgálódik, azaz külön választja a versenyképesség növeléssel kapcsolatos ráfordításokat, környezeti tényezőket és az általuk elért eredményeket. A 20 területen elért eredményt 69 mutatóval értékeli. A tanulmány szerint az elmúlt 10 évben a versenyképesség területén elért eredményeik alapján az országokat 4 csoportba lehet sorolni. Ezek a „bajnokok”, az „igyekvők”, a „döcögők, lassan haladók” és a „lemaradók”. Magyarország a „döcögő, lassan haladó” országok csoportjában van. Pozícióját tekintve a 38. A rangsort Svájc, Szingapúr, az USA és Dánia vezeti. Csehország a 23., Szlovákia a 36. és Lengyelország a 37. A 20 vizsgált területből Magyarország legrosszabbul a tudásberuházások és a tudásszint területén teljesít (51. hely). Ezt a területet az elemzők például az oktatási ráfordításokkal, a felsőfokú oktatásban résztvevők arányával, a szakképzés eredményességével, a felnőttképzésben résztvevők arányával, és a munkahelyi képzések elterjedtségével mérik. Ha pedig az összes 69 mutatót vizsgáljuk, akkor ezek közül a 134 ország között a következőkre nagyon rossz a helyezésünk:

- ▶ munkahelyi kultúra, vezetők, munkavállalók közötti együttműködés 90.
- ▶ társadalmi mobilitás 105.

¹⁰ A nemzeti vagyon legfontosabb eleme a humán vagyon. A közgazdasági elemzések azonban inkább a „humán tőke” megnevezést használják

¹¹ INSEAD: Francia oktató-, kutatóközpont. Franciaországban, Szingapúrban és az Egyesült Arab Emírségekben működik. 1957-ben alapították.

- ▶ munkavállalók képzése, továbbképzése 70.
- ▶ agyelszívás erőssége (tudás megtartó képesség) 110.
- ▶ magas képzettségű szakemberek rendelkezésre állása 129.

Ha nem is egyforma hangsúllyal, de nyilvánvaló, hogy a felsorolt mutatókra elért előnytelen helyezés rontja a versenyképesség javításának esélyeit. Valószínűsíthető az összefüggés az alacsony tudásberuházások, a szakember elvándorlás és a helyben rendelkezésre álló magas képzettségű szakemberhiány között, ami gátolja a versenyképességjavításhoz szükséges innovativitást, és a helyi magas hozzáadott értékteremtést. A tanulmány szerzői arra figyelmeztetnek, hogy a gyorsan változó környezetben, a jelentős technológiai változások közepette a legfontosabb érték egyre inkább a tudás lesz. Ezért megnő a verseny a nagytudású szakemberekért. Azoknak az országnak pedig, amelyek nem tudják megtartani a szakembereket, romlik a jövőre való felkészültségük, ezért versenyhátrányba kerülnek.

IMD World Talent Ranking 2023

Az IMD 2023 évi tehetségrangsor tanulmánya a tehetségek megőrzésének, illetve megszerzésének fontosságát hangsúlyozza a versenyképesség szempontjából. (IMD 2023)

A 2023. évi 112 oldalas tanulmány 64 ország tehetség versenyképességi adatait elemzi három területen, 31 mutató segítségével. A három vizsgált terület a humán vagyonba való beruházás (beruházás és fejlesztés), az ország tehetségvonzó képessége és a jövőre való felkészültség. A 2. táblázatban a V4-ek és Ausztria 2023 évi pozícióit látjuk az egyes területeken.

2. táblázat. IMD tehetségpozíciók

Terület \ Ország	Általános pozíció	Beruházás és fejlesztés	Vonzerő	Jövőre való felkészültség	Az általános pozíció változás 2019-ről 2023-ra
Magyarország	48	37	56	60	-3
Csehország	21	26	15	21	+18
Lengyelország	44	35	47	47	-7
Szlovákia	57	44	49	54	+6
Ausztria	9	5	12	18	-5

Forrás: IMD 2023

A táblázatban azt látjuk, hogy Szlovákia és Csehország javította, a többi ország pedig rontotta általános tehetség versenyképességi pozícióját. Magyarország két területen van csaknem a lista végén, ezek az ország tehetségvonzó képessége és jövőre való felkészültsége. Említésre érdemes, hogy 2022-ről 2023-ra Magyarország minden

területen rontotta teljesítményét, de leginkább a jövőre való felkészültség területen csúszott le, az 51. helyről a 60-ra került. Összességében a 64 ország között a legrosszabb helyezéseket a következő területeken érték el:

- ▶ felnőttképzés 59
- ▶ egészségügyi infrastruktúra 59
- ▶ agyszívás 60
- ▶ szakképzett munkaerő rendelkezésre állása 61
- ▶ felkészült vállalati felsővezetés 63
- ▶ nyelvtudás 59

Bár az IMD mutatók értékének többsége statisztikai adat, vannak azonban kérdőíves felmérésekből származó értékek is, amelyeket szubjektív vélemények is befolyásolhatnak. A felsorolt hat pozíció éppen felmérésekre támaszkodik. Viszont a felmérések vállalati körben készültek. Végül nézzünk egy olyan kutatást, amely a jövőre való felkészültséget értékeli.

Future Readiness Economic Index 2023

A 324 oldalas tanulmány (Lanvin, 2023) a jövőre való felkészültség és a versenyképesség legfontosabb feltételeinek a humán tőke képzettségét, megtarthatóságát, megszerzhetőségét, a rendelkezésre álló fizikai infrastruktúra minőségét és a digitális technológiák elterjedtségét tekinti. A tanulmány 124 országot vizsgál 72 mutató segítségével. A 3. táblázatban a V4-ek és Ausztria helyezéseit látjuk az egyes vizsgált területeken.

3. táblázat. A jövőre való felkészültségi index és az egyes részterületei szerinti helyezések

Terület \ Ország	Általános pontszámok	Általános helyezés	Infrastruktúra (fizikai tőke)	Humán tőke	Digitalizáltság (technológiai tőke)
Magyarország	51,39	39	40	39	35
Csehország	55,75	31	39	30	28
Lengyelország	52,74	37	42	37	31
Szlovákia	50,91	41	43	40	39
Ausztria	63,59	18	19	18	17

Forrás: Future Readiness Economic Index 2023

Magyarország a V4-ek között az általános pontszám és helyezés szerint csak Szlovákiát előzi meg. Infrastruktúra tekintetében Csehország után a második helyen van, a humán tőke és a digitalizáltság vonatkozásában pedig az utolsó előtti pozícióban

van. Ausztria viszont mind a négy V4-es országot messze megelőzi. Magyarországon esetén a tanulmány legnagyobb problémaként a humán vagyona történő kevés beruházást és ennek következtében az alacsony képességszintet emeli ki. A digitalizáltság esetén az ipar alacsony digitalizáltságára, az infrastruktúra területén pedig a közlekedéshálózat minőségi problémáira figyelmeztet. A vizsgált tanulmányokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a versenyképesség legfontosabb új feltételei a humán vagyona (tudás és képességek), az innovativitás, a jövőre való felkészültség, az ellenállóképesség, a fenntarthatóság (zöld átállás, körforgásos gazdaság), és a digitalizáció. Az elemzéseket és az elkészített rangsorokat nem vizsgáltuk meg teljes terjedelmükben. A kiemelten fontos területeken viszont a magyar teljesítmények nem jók. A magyar versenyképesség legfrissebb, átfogó, sok területre, mások mellett a nemzetközi elemzések által is vizsgált területekre is kiterjedő elemzését az MNB készítette el.

Egy átfogó szemléletű kutatás: a MNB 2023 évi versenyképességi jelentése

A MNB a versenyképességet hosszabb távon és sok szempont szerint értékeli. A szempontok között megjelenik a humán vagyona, a technológiai haladás, a szabályozási környezet és a társadalmi-környezeti fenntarthatóság értékelése is (MNB 2023). Megközelítése szerint egy nemzetgazdaság akkor számít versenyképesnek, ha a rendelkezésére álló erőforrásait optimálisan hasznosítja a lehető legmagasabb szintű, de még fenntartható jólét elérése érdekében. Hangsúlyozza továbbá, hogy nincsenek egységes receptek, az adott ország versenyképességét a helyi adottságokból kiindulva szabad csak értékelni. A 2024-ben megjelent 144 oldalas tanulmány, amely a MNB ötödik versenyképességi jelentése, és mintegy 160, többségében statisztikai adatra támaszkodó mutatót vizsgál, megállapítja, hogy a 2023 évi, a MNB által számított versenyképességi index alapján Magyarország az előző évhez képest két helyet rontva a 19. helyen van az EU országok között. A versenyképességi indexben összesítve Magyarország eredménye 1,3 ponttal csökkent 2023-ben 2022-höz viszonyítva, ami a 3. legnagyobb csökkenés volt az EU-ban. A magyar versenyképességi pozíció a visegrádi országok átlaga alá süllyedt. A jelentés által vizsgált 14 versenyképességi területből 9 esetén romlott Magyarország teljesítménye. Közöttük – a jövő szempontjából – a humán vagyona és a digitalizáció területén elért gyenge pozíciónk a legfelfűnőbb. De gyenge a versenyképességi pozíciónk a gazdasági szerkezet, a külgazdaság, valamint a zöldgazdaság és a versenyképes energia felhasználás területén is. 5 területen javulás tapasztalható, közöttük a legjelentősebb eredményt a kis- és közepes vállalkozások (kkv-k) termelékenységére és az infrastruktúra területén értük el. A versenyképességi előrelépéshez a jelentés szerint teljes fordulatra van szükség, amelynek lényege a magyar gazdaság átállítása a mennyiségéről a minőségi szemléletre, ami átfogó szerkezeti változtatásokat tesz szükségessé.

A MNB által vizsgált 14 versenyképességi terület és néhány eredmény értékelése

A MNB jelentés a következő 14 versenyképességi területet elemzi:

- ▶ háztartási megtakarítások
- ▶ kkv stratégia
- ▶ külgazdaság és gazdasági szerkezet
- ▶ munkaerőpiac
- ▶ területi és társadalmi felzárkózás
- ▶ családbarát program
- ▶ egészséges társadalom
- ▶ tudásalapú társadalom
- ▶ kutatás-fejlesztés és innováció
- ▶ állami hatékonyság
- ▶ modern infrastruktúra
- ▶ versenyképes energiafelhasználás
- ▶ zöldgazdaság
- ▶ új pénzügyi modell

A 14 kiválasztott terület az MNB korábbi, 2019-ben megjelent versenyképességi programjához kapcsolódik. (MNB 2019a) Ebben még 12 kulcsterületről volt szó, a 2023 évi jelentésben szereplő két új versenyképességi terület a zöldgazdaság és a versenyképes energiafelhasználás. A 2019. évi program részletesen, 226 oldalban elemezte, hogy mely területeken kellene javítani a gazdasági-társadalmi teljesítményt ahhoz, hogy Magyarország ne kerüljön fejlődési csapdába, vagyis, hogy elkerülhesse, hogy általános fejlettségi szintje megrekedjen, felzárkózása az EU-s átlaghoz lelassuljon vagy megtorpanjon. Az egyes területeken elérendő eredményekre célértékeket is megfogalmazott. Ilyenek voltak például, hogy a kkv szektorban évi 7 százalékos termelékenység-növelést kellene elérni, vagy hogy kerüljön be a világ legjobb 200 egyeteme közé magyar egyetem, szülessen 110 ezer újszülött évente, legyen évi nettó 5 százalékos reálbér növekedés. A 2023 évi jelentés, amely az adatok hosszabb időtávon és nemzetközi kitekintésben való részletes elemzését tartalmazza, nem fogalmaz meg elérendő célokat. Azonban az elemzés alapján adódhatnak a célmeghatározás is, hiszen nyilván azokon a területeken kellene javítási célokat kitűzni, amelyek a lemaradásunk különösen nagy. Ezek a területek pedig a következők:

- ▶ a gazdaság szerkezete
- ▶ humán vagyon
- ▶ digitalizáció
- ▶ zöld gazdaság

Emeljünk ki ezekről a területekről néhány jellemző mutatót, amelyek különösen nagy hatással vannak a versenyképességre!

Gazdasági szerkezet

A gazdaság szerkezetét jellemzi, hogy mekkora a helyben előállított új, hozzáadott értékteremtő képessége. A MNB ezt az értéket az előállított hozzáadott érték és a kibocsátás arányával méri. Ez 2020-ról 2022-re 43,7 százalékról 39,7 százalékra csökkent. Ennek oka lehet, hogy a frissen betelepülő cégek is alapvetően összeszerelő tevékenységet hoznak Magyarországra. Magyarország számára fontos az export, az azonban előnytelen, hogy az exportunkban a helyben hozzáadott új értéktartalom alacsony arányt képvisel. A MNB számításai szerint 2020-ban ez az érték 52 százalék, amivel a 23. helyen vagyunk az EU-ban. A lengyel érték például 70 százalék. A gazdasági szerkezettel kapcsolatban fontos jellemző az is, hogy milyen a beruházások szerkezete. A beruházás lehet megfogható (materiális) és nem-megfogható (immateriális), az utóbbit – szemben a gépi, fizikai beruházásokkal – tudásberuházásnak, nem-megfogható (intangible) beruházásoknak is szokták nevezni. A magyar beruházási ráta már hosszabb ideje nagyon magas, 2022-ben a legmagasabb szinten volt az EU-ban. A versenyképesség szempontjából viszont nagy jelentőségű a beruházások szerkezete. Nemzetközi elemzések (például a már említett Haskel, Westlake 2018) bizonyítják, hogy a nem-megfogható, immateriális beruházások vannak egyre nagyobb hatással a mindenkori versenyképességre. A jelentés rámutat, hogy ezen beruházások aránya a beruházási rátában csupán 2,6 százalék volt 2022-ben, ami nemcsak az EU-s átlagnál, hanem a visegrádi országokénál is alacsonyabb érték. A legversenyképesebb skandináv országok esetén ez az érték magas, 2022-ben 5 százalék fölött volt. Gazdaságszerkezeti mutató a munkatermelékenység is, amelynek tekintetében Magyarország – ahogyan erre a jelentés figyelmeztet – jelentősen marad el az uniós átlagtól. Ez nyilván összefügg az alacsony hozzáadott értékelőállítással.

Humán vagyon

A humán vagyon mennyisége és minősége egyaránt fontos versenyképességi tényező. A humán vagyon két fontos jellemzője a tudásszint és az egészségi állapot, az utóbbi összefügg a várható élettartammal. A tudásszint tekintetében a MNB – több adat együttes vizsgálatával – elemzi a tudásalapú társadalom megteremtése terén elért eredmény szintet. Azt találja, hogy a maximális 100 ponthoz képest a magyar érték 2023-ban 31,5 pont, amellyel Magyarország a 25. helyen van. Ezen belül alacsony a felsőfokú végzettségűek és magas a 18–24 éves korcsoportban a tanulást korábban abbahagyók aránya. A 25–64 éves korcsoporton belül alacsony azok aránya, akik felnőttképzésben vesznek részt. Ez 2022-ben 8 százalék volt, amivel az EU-ban a 22. helyen vagyunk. Az egészségi állapot kapcsán a jelentés rámutat, hogy az egészség a nemzeti vagyon része, ezért nemcsak magánügy, hanem a versenyképességet befolyásoló közügy. A MNB számításai szerint az egészséges társadalom mutató tekintetében, a lehetséges 100 pontból 2023-ban Magyarország 39,3-t ért el, ezzel az utolsó előtti helyen volt az EU-ban. Az egészségi állapot hatással van a várható élettartamra. Ehhez kapcsolódóan fontos mutató az elkerülhető halandóság is. Ezen azokat az

elhalálozásokat értjük, amelyek megelőzhetőek lettek volna az orvostudomány jelen lehetőségei mellett. Magyarországon a MNB adatai szerint 2020-ban – 100 ezer lakosra vetítve – a 3. legmagasabb volt az elkerülhető halálozások száma. A várható élettartammal kapcsolatban a jelentés figyelmeztet: a magyar nők születéskor várható élettartama a 3., a férfiaké pedig az 5. legalacsonyabb volt az EU-ban 2022-ben. A nők átlagosan 3,9, a férfiak pedig átlagosan 5,3 évvel élnek rövidebb ideig, mint az átlagos európaiak.

Digitalizáció

A jelentés idézi az IMD versenyképességkutató 2023 évi digitális versenyképességi tanulmányát, amely szerint a vizsgált 64 ország között Magyarország digitális felkészültség tekintetében 2023-ban a 47. helyen állt. Ha csak az EU-s országokat nézzük, akkor ez a 23. helynek felel meg. Vizsgálja még a jelentés a digitalizált vállalatok arányát, és arra mutat rá, hogy különösen alacsony Magyarországon a kkv-k digitalizáltság szintje. Továbbá a teljes magyar lakosság csupán 49 százaléka rendelkezik megfelelő digitális készségekkel, amely érték nemcsak az EU-s átlagnál, de a visegrádi országok átlagánál is alacsonyabb. (2021 évi adat)

Zöldgazdaság

Ezen a területen is többféle mutatót elemez a jelentés. Az összefoglaló értékelés szerint 2023-ban Magyarország 43,8 pontértékkel a 16. helyen van az EU-ban, ami jobb, mint a visegrádi, de rosszabb, mint az EU-s átlag. Viszont rámutat a tanulmány egy fontos, az egészségi állapotra nagy hatást gyakorló adatra: a légszennyezettség mértéke a 9. legmagasabb Magyarországon. Továbbá Magyarországon a 6. legalacsonyabb a fás és erdős területek aránya. Nem vizsgál viszont a jelentés két fontos zöldgazdasági mutatót: a zöldgazdaság hozzáadott értékének arányát a teljes hozzáadott értékben, és a zöldgazdasági tevékenységek arányát az exportban. Ezekre az adatokra a magyar pozíciók különösen rosszak.

Néhány megjegyzés

A tanulmány célja nem a teljes jelentés bemutatása volt, hanem csupán azokra a területekre kívánta a figyelmet felhívni, amelyekben Magyarország gyengén teljesít, miközben a legfontosabbak között vannak a versenyképesség javíthatósága szempontjából. A jelentés komoly szakmai munka, amely alapja lehetne – összhangban a 2019. évi programmal – egy hosszabbtávú versenyképességi stratégia kimunkálásának. Ebben nyilvánvalóan súlyokat kellene rendelni a 14 területhez, illetve az azokat leíró mutatókhoz annak függvényében, hogy azok milyen hatással lehetnek a versenyképességre. Figyelembe kellene venni továbbá a ráfordítás jellegű (flow) és az

eredmény jellegű (stock) mutatók összefüggéseit és a közöttük lévő időbeli eltolódásokat. Ilyen például az oktatási ráfordítások és a képzettségi eredmények kapcsolata, azaz a ráfordítás eredményeinek időbeli késleltetettsége. Fontos lenne részletesebben foglalkozni a zöldgazdaság és a versenyképesség összefüggéseivel, hiszen Eurostat adatok bizonyítják, hogy azok az országok, amelyekben a zöldgazdaság növekvő arányt képvisel a hozzáadott értékben és az exportban, sokkal válságállóbbak. A jelentés hangsúlyozza a munkatermelékenység és az állami hatékonyság fontosságát a versenyképesség szempontjából. Fontos lenne azonban beemelni a mutatók közé a tőkehatékonysági mutatót is, amely tükrözi azt, hogy a pénzügyi ráfordítások milyen hatékonyságúak. Ez az összefüggés az államháztartási hiány szempontjából is lényeges, hiszen az állami beruházások, illetve a cégeknek nyújtott, vissza nem térítendő támogatások terhelik a költségvetés kiadási oldalát, ezért fontos tudni azt is, hogy mikorra és mekkora bevételre lehet számítani ezek eredményeképpen. Összességében azonban a MNB Versenyképességi jelentése tökéletes kiindulópontja lehetne a még mindig nem létező átfogó nemzeti versenyképességi stratégiának. Ezt az indokolja, hogy egyrészt a MNB jelentés éppen azokon a területeken mutatja ki a gyenge pontjaikat, amelyek javítása nélkül valóban fejlődési csapdába kerülhetünk. Másrészt fontos jellemzője a jelentésnek, hogy nemcsak a szűken vett gazdasági területeket értékeli, hanem felméri a társadalmi-környezeti jellemzőket is. Ez azt jelenti, hogy a versenyképesség-javítást nemcsak gazdasági, hanem össznemzeti ügynek tekinti, ami összhangban van azokkal az újabb irányokkal, amelyek szerint a nemzeti versenyképesség javulását a teljes nemzeti vagyon alakulása szempontjából kell értékelni. Vagyis nem tekinthető versenyképesség javulásnak, ha például a gazdasági növekedés környezeti károkkal, vagy a lakosság egészségi állapotának romlásával jár együtt.

Összefoglalás és következtetések

A különböző tanulmányok és irodalmak alapján a 4. táblázatban foglaljuk össze a versenyképesség értelmezésének általánosan megjelenő új elemeit és a MNB Versenyképességi Jelentésben szereplő specifikus magyar jellemzőket. Bemutatjuk továbbá azokat a kevésbé hangsúlyozott jellemzőket, amelyek figyelembe vétele Magyarországon szempontjából különösen fontos lenne. A táblázatban átfogóbb és konkrét területek egyaránt szerepelnek. Az átfogóbb területek esetén szakmai megegyezésre van szükség atekintetben, hogy azokat milyen konkrét mutatókkal célszerű leírni.

4. táblázat. A versenyképesség nemzetközi és Magyarország szempontjából különösen fontos területei

Új, hangsúlyos versenyképességi területek, mutatók	A MNB Versenyképességi Jelentése szerint Magyarországon különösen fontos versenyképességi területek	A gyenge magyar versenyképességhez hozzájáruló egyéb elemzendő jellemzők
Fenntarthatóság: zöldgazdaság, körforgásosság, energia- és anyaghatékonyság	Különösen hangsúlyos területek: Humán tőke: tudás, egészségi állapot, várható élettartam	A zöldgazdaság aránya a hozzáadott értékben, exportban és tudásteremtésben (zöld szabadalom)
Ellenállóképesség: dinamikus, rugalmasság, új cégek, hatékony intézményi rendszer, társadalmi részvétel	Gazdasági szerkezet: hozzáadott értéktermelő képesség, export helyi hozzáadott érték tartalma, magas beruházási ráta, de azon belül alacsony tudásberuházás arány	A gazdaság tulajdon és cégméret szerinti szerkezete, ennek hatása a helyben teremtett és helyben maradó hozzáadott értékre.
Jövőre való felkészültség: tudás, tanulás, innováció, tudás megtartó és vonzó képesség	Digitalizáció: kkv-k digitalizáltsága a társadalom digitális készségei	Szervezeti, vezetési kultúrák és együttműködési képesség hatása a versenyképességre
Digitalizáció, új technológiák elterjedése (mesterséges intelligencia, adatelemzés stb.)	Zöldgazdaság: energiahatékonyság, levegőszennyezettség, erdős, fás területek aránya	Átláthatóság, korrupciószint, bizalmi szint (társadalmi kohézió) üzleti etikai szint hatása a versenyképességre
	Fontos területek továbbá: K+F+I Területi egyenlőtlenségek Állami hatékonyság	

Forrás: saját szerkesztés

A táblázatban szereplő jellemzők arra is rávilágítanak, hogy a magyar versenyképesség javítás útja csak a magyar sajátosságokból, gyenge pontokból való kiindulás lehet. A mutatóknál meg kell különböztetni az ok-okozati mutatókat, a ráfordítási (flow) és eredmény (vagyon, asset) mutatókat, illetve vizsgálni kell ezek kapcsolatát, ami az inputok hatékonyságára világít rá. Egyet kell érteni az MNB Versenyképességi Jelentés azon megállapításával, hogy Magyarországon a versenyképesség javításhoz át kell térni a mennyiségről a minőségi szemléletre, és elsősorban olyan fejlődési utat kell választani, amelynek mentén nem csak a gazdasági növekedés, hanem a teljes nemzeti vagyon növelése van középpontban. Ez egyet kell, hogy jelentsen az olcsósággal való versenyezés, a külföldi befektetések hatékonyság elemzés nélküli támogatása és a világ legalacsonyabb cégdóója gazdaságfilozófia ujragondolásával. Objektív és kritikus helyzete-

lemzésre és egy erre építő, versenyképesség növelő stratégia kidolgozására van szükség, ami a gyengén teljesítő területek erősítésével kapcsolatos célok kitűzését, a célok elérését biztosító stratégiai akciók kidolgozását, a célok eléréséhez szükséges időtartam kijelölését és a szükséges források biztosítását is tartalmazza. Valódi eredményt csak akkor várhatunk, ha nem túl sok és a versenyképesség szempontjából nagy hatású célt, mutatót választunk, olyanokat, amelyek esetén ma a teljesítményünk gyenge, ezért az ezen területeken való előrelépéstől nagyobb versenyképességjavulásra számíthatunk. A hazai versenyképesség javítás csak ilyen átfogó szemléletű, hosszabb távon gondolkodó közelítéssel képzelhető el. A kezdő lépéseket már megtette az MNB Versenyképességi Jelentése. A továbblépéshez még sok szakmai munkára, de gazdaságpolitikai elhatározottságra is szükség van. ■

Irodalom

1. Acemoglu, D, Robinson J.A. (2012): Why Nations fail. Crown Publishers, New York
2. Berkes, F. (2023): Advanced Introduction to Resilience. Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, Northampton, MA. USA
3. Bris A. (2021): The Right Place. How National Competitiveness Makes or Breaks Companies Routledge
4. Chikán A., Czákó E., Kazainé Ónodi A. (2006): Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból - Versenyben a világgal 2004-2006 kutatási program. Zárótanulmány. Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalatgazdaságtan Intézet. Versenyképesség Kutató Központ, 2006 december
5. Csath M. (szerk) 2019: A versenyképességmérés változásai és új irányjai. Dialóg Campus Kiadó, 2019 Budapest
6. Csath M. (szerk) 2020a: Versenyképesség: új elméleti és módszertani közelítések. Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. Budapest
7. Csath M. (szerk) 2020b: Versenyképességi dilemmák a digitalizáció és robotizáció korában. Ludovika Egyetemi Kiadó 2020. Budapest.
8. Csath M. (szerk) 2021: Versenyképességi mozaik. Akadémia Kiadó, Budapest
9. EBRD 2024: Sustainability Report 2023. London, UK.
10. <https://www.ebrd.com/sustainability-report-2023> Letöltve: 2024.05.29
11. EC 2024: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The 2024 Annual Single Market and Competitiveness Report, Brussels, 14.2.2024. com (2024) 77 final
12. EC 2024a: Commission Staff Working Document. Communication from the Commission to the the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The 2024 Annual Single Market and Competitiveness Report Brussels, 14.2.2024. SWD (2024) 78 final
13. EIB 2023: EIB Investment Survey-European Union Overview 2023. október 19. Luxemburg. <https://www.eib.org/en/publications/20230285-econ-eibis-2023-eu> Letöltve: 2024.06.04.

14. EIB 2024: EIB Investment Report 2023/2024. Transforming for competitiveness 2024. február 7. Luxemburg.
15. <https://www.eib.org/en/publications/20230323-investment-report-2023> Letöltve: 2024.06.04
16. Eurostat 2024. március 22: Enterprises by detailed NACE Rev. 2 activity and special aggregates. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sbs_owv_act_custom_11732738/default/table?lang=en Letöltve: 2024.06.09.
17. Haskel J., Westlake S. (2018): Capitalism without Capital. The rise of the intangible economy. Princeton University Press. Princeton & Oxford
18. IMD 2023: World Talent Ranking 2023. Institute for Management Development. Lausanne, Svájc
19. Lanvin, B. (2023): Future Readiness Economic Index 2023. Descartes Institute Google for the Future (Commissioned by Google. In collaboration with Communications Regulatory Authority of the state of Qatar. Genf Svájc.
20. <https://futurereadinessindex.com/2023> Letöltve: 2024.05.29
21. Lanvin B., Monteiro, F. (szerk) 2023: The Global Talent Competitiveness Index. INSEAD, Descartes Institute for the Future and the Human Capital Leadership Institute. Fontainebleau, Franciaország 2023
22. Malecki, E.J. (2007): Cities and regions competing in the global economy: knowledge and local development policies. Environment and Planning C: Government and Policy 2007. volume 25, pages 638-54
23. Milberg W., Houston E.: The High Road and the Low Road to International Competitiveness. Carnegie Council for Ethics in International Affairs. 1999. október 9. <https://www.carnegie-council.org/media/article/the-high-road-and-the-low-road-to-international-competitiveness>
24. MNB, 2019: A jövő fenntartható közgazdaságtana (Szerk. Virág Barnabás) Magyar Nemzeti Bank 2019. Budapest
25. MNB 2019a: Versenyképességi program, 330 pontban MNB. Budapest
26. MNB 2023: Versenyképességi Jelentés 2023 MNB. Budapest
27. Palotai D., Virág B. (2016): Versenyképesség és Növekedés. Magyar Nemzeti Bank 2016
28. Porter, E.M. (1985): Competitive Advantage. The Free Press
29. Schwab, K. Zahidi S. (2020): The Global Competitiveness Report. Special Edition 2020. How Countries are Performing on the Road to Recovery. World Economic Forum. Geneva, Switzerland
30. Statista 2024: EU share of world exports and imports 2002-2023. Published by Olan McEvoy Apr 24, 2024
31. <https://www.statista.com/statistics/136400/eu-international-trade-world-exports-imports> Letöltve: 2024.06.04
32. Szentés, T. (2005-2006): Fejlődés, Versenyképesség, Globalizáció I.-II. Akadémia Kiadó 2005, 2006. Budapest.
33. Vietor R. H.K. (2007): How Countries Compete. Harvard Business School Press. Boston Massachusetts.
34. WEF 2024: The Future of Growth Report 2024., Insight Report. Genf, Svájc. January 2024. weforum.org/publications/the-future-of-growth-report Letöltve: 2024.06.05